

Fördjupning: Förutsättningar inför avtalsrörelsen 2016

I slutet av året inleds en stor avtalsrörelse och Riksbanken antar att inflationsmålet fortsätter att utgöra en gemensam utgångspunkt i dessa förhandlingar. I Riksbanken prognos för de totala löneökningarna är de centralt avtalade löneökningarna viktiga, men också löneökningar utöver avtal spelar roll. Sett över tid har lönerna samvarierat med bland annat läget på arbetsmarknaden och inflationen. I Riksbankens prognos stiger löneökningstakten de närmaste åren, i takt med att arbetsmarknaden stärks och inflationen stiger, och reallönerna ökar något långsammare än produktiviteten.

Stor avtalsrörelse 2016

Nya avtal ska träffas för cirka 3 miljoner anställda under 2016. Industrin väntas vara först ut med att träffa nya kollektivavtal. Deras nuvarande avtal löper ut den sista mars 2016. En orsak till att industrin förhandlar först är att den är utsatt för internationell konkurrens. Normalt träffar parterna inom övriga avtalsområden sedan avtal i linje med industrins avtal. Industrins löneledande roll har dock ifrågasatts på senare år. Ökad globalisering och den tekniska utvecklingen har bidragit till att även flera delar av tjänstesektorn nu är utsatta för internationell konkurrens. Arbetsmarknadsutvecklingen skiljer sig också mellan olika avtalsområden. Till exempel har sysselsättningen inom industrin minskat, medan antalet sysselsatta inom tjänstesektorn har ökat. Detta kan innebära utmaningar för samordningen.

Viktigt med gemensam syn på den framtida inflationsutvecklingen

Penningpolitiken bedrivs med syftet att inflationen ska vara nära inflationsmålet på 2 procent. Under perioder kommer inflationen dock att variera kring målet, då det inte är möjligt att styra inflationen exakt. Trots att inflationen tidvis avviker från 2 procent har inflationsmålet sedan slutet av 1990-talet fungerat som en gemensam utgångspunkt för arbetsmarknadens parter i deras förhandlingar. Det är tydligt att detta har gynnat den allmänna ekonomiska utvecklingen i Sverige. Stora svängningar i priser och löner försvårar för alla aktörer och skapar samhällsekonomiska kostnader. Stabila spelregler och förutsägbarhet minskar istället osäkerheten och skapar stabilitet i ekonomin.

De senaste åren har inflationen varit för låg. Riksbanken har dock vidtagit kraftfulla åtgärder för att föra inflationen närmare målet. Reporäntan har sänkts betydligt och är nu negativ. Därtill genomförs omfattande köp av svenska statsobligationer. Det har bidragit till att den underliggande inflationen nu stiger. KPIF-inflationen väntas vara nära 2 procent under 2016. Inflationsmålet är definierat i termer av KPI, inte KPIF. Men i tider med stora ränteförändringar blir det kraftiga svängningar i KPI ef-

tersom detta mått inkluderar den direkta effekten av ändrade räntor. Då ger KPIF en bättre bild av inflationstrycket än KPI. Att inflationen fortsätter att stiga och etablerar sig på en nivå kring 2 procent är viktigt. En sådan utveckling bidrar till långsiktiga inflationsförväntningar som är förenliga med inflationsmålet och en stabil utveckling på svensk arbetsmarknad.

Många faktorer påverkar förhandlingarna

I en ekonomi med rörlig växelkurs är *konjunkturutvecklingen*, den *förväntade tillväxten i produktiviteten* och den *förväntade inflationen* viktiga faktorer i lönebildningen. I praktiken vägs även den *internationella konkurrenskraften* in i lönebesluten. Även *det aktuella vinstläget* kan vara en viktig faktor att ta hänsyn till. Om vinstläget avviker från det normala kan lönerna behöva öka snabbare eller långsammare än vad som ges av produktivtetsutvecklingen och inflationen. Utifrån en uppfattning om dessa förhållanden kommer den nominella lön som ska gälla under avtalsperiodens längd att förhandlas fram.

Rimligt att förvänta sig högre löneökningar

Eftersom löneökningar till stor del avgör hur företagets kostnader och därmed inflationen utvecklar sig är det viktigt för Riksbanken att följa avtalsrörelsen. Riksbanken gör prognoser för de totala löneökningarna, det vill säga inklusive löneökningar utöver centrala avtal. Under perioden 1998–2014 har den genomsnittliga avtalade löneökningstakten uppgått till 2,5 procent per år (se diagram 1:13). Den årliga ökningstakten i de totala lönerna har under samma period varit 3,3 procent i genomsnitt. Normalt blir alltså de totala löneökningarna högre än de avtalade.⁷

Riksbankens löneprognoser baseras på hur löner historiskt har samvarierat med bland annat läget på arbetsmarknaden och inflationen. Riksbanken har vidtagit kraftiga penningpolitiska åtgärder med syfte att föra inflationen närmare målet och hejda en nedåtgående

⁷ Parterna förhandlar om nivån på de avtalade löneökningarna inom det aktuella avtalsområdet. Därutöver tillkommer lokal lönebildning och traditionell löneglidning. Under senare år har antalet så kallade sifferlösa avtal ökat. I dessa avtal anges ingen siffra för löneökningarna utan lönesättningen sker istället lokalt och individuellt. I år berörs sammanlagt omkring 800 000 anställda av sifferlösa avtal.

trend i inflationsförväntningarna. Nu stiger inflationen och konjunkturen och därmed förbättras arbetsmarknadsläget, en utveckling som väntas förstärkas de närmaste åren.

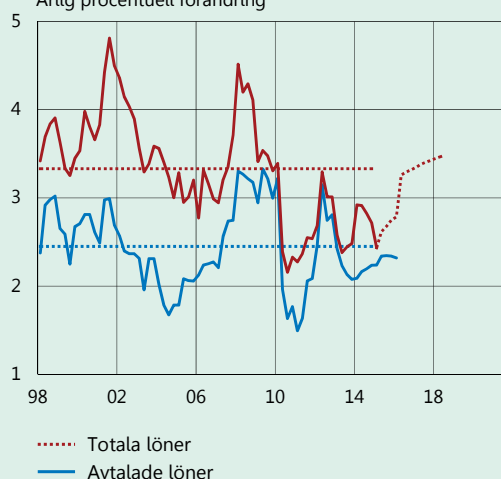
Riksbanken bedömer att produktiviteten under 2016 och 2017 kommer att öka ungefär i linje med den genomsnittliga utvecklingen under perioden 1998–2014. Samtidigt antar Riksbanken att inflationsmålet fortsätter att utgöra en viktig utgångspunkt för förhandlingarna även i denna avtalsrörelse och inflationen väntas de närmaste åren bli något högre än genomsnittet för perioden 1998–2014.

Även konkurrenssituationen kan spela roll vid lönebildningen. Ett mått på den internationella konkurrenskraften är utvecklingen av arbetskostnaderna per producerad enhet i gemensam valuta för olika länder. För att de konkurrensutsatta sektorerna ska kunna bibehålla konkurrenskraft kan löneutvecklingen normalt inte avvika särskilt mycket från den i viktiga konkurrentländer. Även växelkursen har stor betydelse i detta sammanhang. Om man tar hänsyn till växelkursförändringarna ökade arbetskostnaderna per producerad enhet i Sverige under perioden 2011–2014 i linje med till exempel USA och Tyskland. Därefter har kostnaderna i Sverige ökat långsammare (se diagram 1:14). Det internationella konkurrensläget är därför just nu förhållandevis gynnsamt.

I avtalsrörelsen kan även det aktuella vinstläget beaktas, och här är bilden inte entydig. Det finns mått på vinstläget, till exempel vinstomdömet i olika enkätundersökningar, som visar att vinstläget är normalt eller högre än normalt. Men de senaste åren har reallönerna ökat snabbare än produktiviteten (se diagram 1:15). Vinstandelen i näringslivet är därmed nedpressad inför denna avtalsrörelse (se diagram 4:12), vilket kan verka dämpande på löneökningarna.

Riksbankens bedömning av hur utsikterna för konjunkturen, produktiviteten och inflationen ser ut – tillsammans med det internationella konkurrensläget – talar för att de avtalade löneökningarna och löneökningarna utöver centrala avtal blir i linje med det historiska genomsnittet de närmaste åren (se diagram 1:13). I takt med att efterfrågan stiger ökar möjligheterna för företagen att höja sina priser och deras marginaler stiger. I Riksbankens prognos stiger vinstandelen eftersom reallönerna ökar långsammare än produktiviteten (se diagram 1:15 och 4:12).

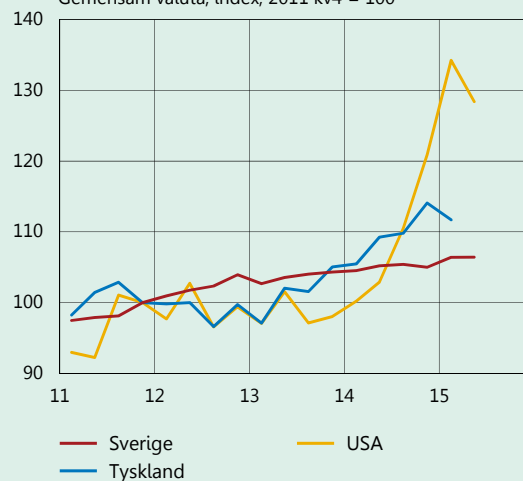
Diagram 1:13. Totala- och avtalade löner
Årlig procentuell förändring

Anm. Streckade horisontella linjer avser ett genomsnitt mellan 1998 och 2014.

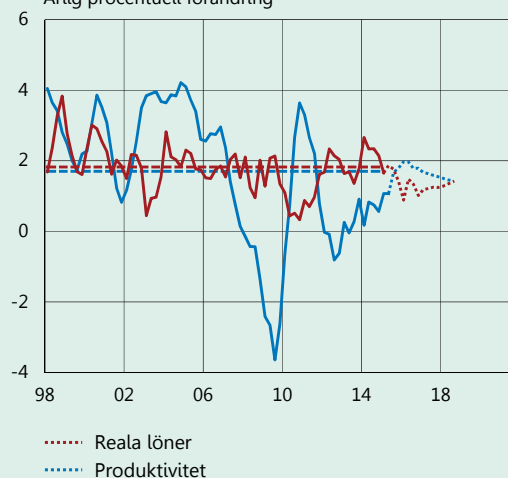
Källor: Medlingsinstitutet och Riksbanken

Diagram 1:14. Arbetskostnad per producerad enhet
Gemensam valuta, index, 2011 kv4 = 100

Källor: Bureau of Labor Statistics, OECD och SCB

Diagram 1:15. Reala löner och produktivitet
Årlig procentuell förändring

Anm. Reallöner är deflaterade med KPIF. Produktivitet är ett fyra kvartals glidande medelvärde. Streckade horisontella linjer avser genomsnitt mellan 1998 och 2014.

Källor: Medlingsinstitutet, SCB och Riksbanken